

Varför en eftermiddag om materiell processledning?

SFIR-seminarium den 5 november 2024

Per Carlson

SVEA HOVRÄTT
SVERIGES DOMSTOLAR

Sakfrågor och rättsfrågor

Sakfrågor är frågor där fakta fastställs genom fri bevisprövning.

Rättsfrågor är värderingsfrågor och ställningstaganden som aktualiseras vid tillämpning av rättsregler eller rättsliga principer.

Skillnaden mellan sakfrågor och rättsfrågor består i en distinktion mellan fastställande av fakta och rättslig kvalificering av fakta.

Rättslig kvalificering av fakta innefattar i princip alltid en värdering och är därmed normativ.

Normer kan varken vara sanna eller falska och lämpar sig därmed inte för bevisning (jfr Hume och Hägerström).

Kravet på precision

Ett *logiskt-begreppsrättsligt kriterium* bör vara vägledande för att särskilja sakfrågor och rättsfrågor (Lindell s 371 och 383 f).

Det *logiska* i kriteriet består i en sovring av processmaterialet till relevanta fakta.

Det *begreppsrettsliga* består i att dessa fakta beskrivs med så kända naturliga begrepp – exakta begrepp som används i vardagspråket.

Avgörande bör vara *ratio* bakom åberopsbördan, önskvärdheten av rimligt fixerade bevistemått samt processövertväganden (Lindell s 383)

Relevanta fakta som fastställts prövas sedan mot tillämpliga rekvisit genom subsumtion (och kvalificeras därmed rättsligt).

Subsumtion

Praktisk slutledning

Översats	i form av ett rekvisit (norm)
Undersats	i form av ett rättsfaktum (faktum)
Slutsats	i form av en rättsföljd (norm)

I praktiken är översatsen ofta föremål för tolkning, där rätten fastställer rekvisitets innebörd.

Subsumtion i egentlig mening kan endast avse begrepp som underordnas begrepp – fakta måste alltså tänkas som begrepp.

Omständigheter av olika slag m m

En (konkret) *omständighet* är i processrättslig mening

- något som påstås ha hänt i verkligheten (faktisk omständighet), eller
- något som påstås hade kunnat hända (hypotetisk omständighet)

Begreppet omständighet har med andra ord samma innebörd som sakförhållande eller faktum.

Erfarenhetssatser är påståenden om samband mellan två företeelser som gäller generellt för dessa.

Allmänna erfarenhetssatser är sådana som är allmänt kända (35 kap 1 §), medan *särskilda erfarenhetssatser* är sådana som måste bevisas.

Omständigheter av olika slag

Av teoretisk och praktisk betydelse är skillnaden mellan *rättsfakta* å ena sidan och *bevisfakta* och *hjälpfakta* m m å den andra.

I definitionen av *rättsfaktum* ligger att det är ett faktum som kan subsumeras under ett rekvisit som leder till den yrkade rättsföljden.

Ofta är det förekomsten av flera rättsfakta, eller *moment i rättsfakta*, som svarar mot rekvisit och som leder till den yrkade rättsföljden.

Alla sådana fakta, eller moment i fakta, utgör alltså rättsfakta som fordras för att uppfylla de rekvisit som leder till rättsföljden.

Ang frågan om vilka rättsfakta som kan vara föremål för omröstning (se Robert Bomans uppsats i Festskrift till Lars Welamson s 79).

Omständigheter av olika slag

Ett *bevisfaktum* är ytterst en faktisk omständighet eller en erfarenhetssats som bevisar förekomsten av ett rättsfaktum.

Ett bevisfaktum kan också bevisa ett annat bevisfaktum som i sin tur bevisar existensen av ett rättsfaktum.

Bevisning skall med andra ord alltid slutligen ta sikte på något stridigt rättsfaktum.

Ett *hjälpfaktum* är en omständighet som förstärker eller försvagar bevisvärdet av ett bevisfaktum.

I processrätten definieras också vissa andra typer av fakta, såsom *officialfakta*, *rättstillämpningsfakta* ...

Officialfakta och officialprövning

Ett *officialfaktum* är ett rättsfaktum som domstolen *ex officio* för in och beaktar vid sin prövning.

Domstolen kan beakta officialfakta i både indispositiva och dispositiva mål.

Ekelöfs uppfattning om officialprövningens omfattning:

”... parternas *processuella* dispositionsrätt står i samklang med deras föfoganderätt på det *civilrättsliga* planet.” (Rättegång I, 9 uppl s 63)

”... *ingen anledning att rätten i indispositiva mål agerar ex officio i vidare omfattning än vad som motiveras av parternas bristande föfoganderätt på det civilrättsliga planet.*” (Rättegång I, 9 uppl s 65)

Erfarenhetssatser

Allmänna erfarenhetssatser är sådana som är allmänt kända (35 kap 1 §), *särskilda erfarenhetssatser* är sådana som måste bevisas.

Till allmänna erfarenhetssatser hör t ex

- ett ords betydelse i svenskan (numera kanske också i engelskan)

Till speciella erfarenhetssatser hör t ex

- medicinska, kemiska fysikaliska och ekonomiska samband

Rätten får använda sin egen kunskap om allmänna erfarenhetssatser, men inte om speciella erfarenhetssatser.

Även i dispositiva tvistemål är ganska vanligt att rätten använder allmänna erfarenhetssatser, t ex hur köpsituationen ser ut för en dagligvara som mjölk.

Åberopande av rättsfakta

Av särskild betydelse att det klarläggs vilka *rättsfakta* part åberopar till *grund* för sin talan i både dispositiva och indispositiva mål.

Var och en av parterna måste veta vad denne har att försvara sig mot, bl a för att bedöma vilka resurser denne skall lägga ned på målet.

I dispositiva tvistemål får domstolen inte grunda domen på andra rättsfakta än dem som part åberopat (17kap 3 § RB). Jfr dock officialfakta.

Parten avgör vilka rättsfakta denne vill åberopa till grund för talan
– partens åberopande kvalificerar alltså ett faktum som rättsfaktum.

Bevisfakta och hjälpfakta behöver inte åberopas, men måste föras in i målet.

– jfr skillnaden mellan att åberopa motfakta och invända om t ex alt skadeorsaker

Kravet på åberopande

Part måste i dispositiva tvistemål *åberopa alla rättsfakta* som parten vill att rätten skall lägga till grund för bedömningen.

Inte tillräckligt att nämna ett faktum i samband med utveckling av talan (NJA 1980 s 352) eller i en rättslig argumentering (NJA 1996 s 52).

Part måste klart och otvetydigt ge uttryck för att omständigheten åberopas till grund för talan (NJA 2019 s 802, p 13).

Inte tillräckligt att part ”invänt mot mot ett åberopat motfaktum” för att invändningen skall anses åberopad som grund (NJA 2019 s 802, p 14).

Kdn yrkade skadestånd på tre rättsliga grunder: varumärkesintrång, upphovsrättsintrång, angrepp på företagshemlighet (kundregister).

I sin utveckling av talan angående upphovsrättsintrång anförde Kdn ”[Svdn] har otillåtet framställt exemplar av Kundregistret genom att lagra eller flytta det till dator i [Svdns] besittning.”

PMÖD godtog inte vad Kdn anført om kundregistret i fråga om upphovsrätt som rättsfaktum i käromålet om företagshemlighet.

HD anförde att ”de rättsliga grunder” som Kdn åberopat inte innefattade något påstående om att ett angrepp hade förekommit.

HD tillade att ”denna slutsats gäller även om hovrätten hade beaktat det som [Kdn] gjorde gällande i de delar av processen som avsåg talan enligt upphovsrättslagen”.

Svarandens försvarsmedel m m

Svdn har i princip tre olika försvarsmedel mot de rättsfakta som Kdn åberopar (och har bevisbördan för).

Svdn kan *förneka* att åberopade rättsfakta existerar, vilket innebär att Kdn måste bevisa detta (sakfråga).

Svdn kan *åberopa motfakta* som, om de bevisas föreligga, kan leda till att Kdns rättsfakta inte leder till yrkad rättsföljd.

Svdn kan *göra en rättsinvändning* om att Kdns rättsfakta inte har den rättsliga betydelse som ger yrkad rättsföljd (rättsfråga).

Kdn har samma försvarsmedel till sitt förfogande mot Svdns motfakta.

Närmare om kravet på återopande av grunden

Grunden måste *åberopas på sammanhållet sätt* – inte godtagbart att part återopar alla fakta som rättsfakta (jfr rubriken Grunder M M).

Åberopandet av grunden skall alltså avse endast *rättsfakta* och *moment i rättsfakta*, inte bevisfakta eller andra slag av fakta.

Ett grundläggande krav är att grunden för talan är *individualiserad*, så att de sakförhållanden som återopas kan skiljas från andra.

Komplexa rättsfakta (t ex vårdslöshet) kan godtas initialt, om de normalt är ostridiga, och slutligt om är ostridiga *in casu*.

Om komplexa rättsfakta är stridiga måste de preciseras.
– alla moment i ett komplext rättsfaktum måste återopas

Särskilt om kravet på precision

Grunden måste alltså preciseras till *konkreta rättsfakta*, men kravet på precision skall inte drivas alltför långt.

I doktrinen har ofta kravet på precision av *vårdslöshet* varit föremål för diskussion med användning av exempel (se Boman i SvJT 1960 s 396).

I vissa exempel har ”70 km/tim” använts, i andra har ”hög hastighet” och ”slitna däck” ansetts vara tillräckligt preciserade.

I centrala delar råder i doktrinen samstämmighet i fråga om kravet på precision av rättsfakta.

Vägledande bör vara att åberopandet preciseras till ett faktum, som part kan ange sin inställning till utan att gå in på rättsfrågan.

Angivande av bevistema

Åberopande och framläggande av bevis syftar alltså till att fastställa fakta, dvs konkreta omständigheter eller erfarenhetsatser.

I bevistemat skall part ange vad som skall styrkas med varje bevis, dvs vilka fakta som skall bevisas.

Bevistemata kan avse rättsfakta, bevisfakta, hjälpfakta m m, men det slutliga bevistemat är alltid ett rättsfaktum.

Vägledande bör vara att bevistemat preciseras till ett faktum, som part kan ange sin inställning till utan att gå in på rättsfrågan.

PMÖD:s beslut den 29 september 2022 i PMT 7752-20

Klg anförde i PMÖD-blatt uppfinningen var en ”pionjäruppfinning” och åberopade ny bevisning till styrkande av detta.

Motp yrkade att ”omständigheterna” och bevisen skulle avvisas, såsom nya i PMÖD.

PMÖD konstaterade att påståendena inte avsåg sakförhållanden, utan att de var värderande omdömen om uppfinningen.

PMÖD konstaterade vidare att värdeomdömen varken kunde vara sanna eller falska [och underförstått inte lämpade sig för bevisning].

PMÖD avslog yrkandet om avvisning av ”omständigheterna”, men biföll det om avvisning av bevisen enligt grunderna för 35 kap 7 §.